

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

І саме батьківська допомога, батьківський приклад надихнули дітей на подальшу роботу.

Важливу роль у морально-етичному вихованні ліцеїстів відіграє учнівське самоврядування. Органом самоврядування в Херсонському ліцеї Херсонської обласної ради є ліцейська республіка. На чолі республіки стоїть президент, якого щороку обирають учні. Республіка має свій Статут, свої умовні гроші (холінги), які нараховуються учням за активну участь у ліцейських, міських, державних та міжнародних конкурсах. У кінці кожного навчального року проводяться аукціон та ярмарок, на яких за ці умовні гроші діти можуть купити реальні речі. Це стимулює учнів до участі в ліцейському житті й виховує активну життєву позицію.

Отже, підсумовуючи вищесказане, потрібно зазначити, що морально-етичне виховання молоді в Херсонському ліцеї Херсонської обласної ради через добротність, через творення добра, через самовиховання – це надійна дорога до розвитку гармонійної особистості з активною життєвою позицією та до оздоровлення нації в цілому. Саме моральний розвиток є найважливішою умовою вдосконалення особистості, що забезпечує не просто її гармонійний розвиток, а й робить особистість соціально зрілою.

Література:

1. Макаренко А. С. Єдність моральних знань і поведінки [електронний ресурс] // Режим доступу до www.dzerelo.ua.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – К., 1998.

Тарабанова Я. В.*

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ РОБОТИ НАД ТЕКСТОМ

У статті висвітлено важливість вивчення мовних явищ на основі тексту з метою виховання національної свідомості учнів.

Однією з причин сьогоденних негараздів у суспільстві, відсутності єдності між різними політичними партіями є брак концепції національної ідеї, яка б об'єднувала весь український народ, усіх громадян України на державно-політичному рівні, створила б умови для економічного й духовного відродження. Національна ідея має стати основою національного виховання. Тема національно-патріотичного виховання учнів особливо актуальна сьогодні, коли Україна впевнено крокує шляхом до євроінтеграції. Його мета полягає у формуванні особистості із глибоким відчуттям своїх коренів, роду, родини, народу; у прищепленні любові до рідної мови, літератури, історії; у вихованні

* © Тарабанова Я. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

поваги до символів, традицій та звичаїв українців. Про важливість цього питання свідчить поява концепцій національного виховання («Концепція національного виховання», «Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності»).

Питання формування національної свідомості як актуальна суспільна й науково-педагогічна проблема гостро постало в Україні ще в першій половині дев'ятнадцятого століття. У середовищі української культурної еліти було висунуто й обґрунтовано тезу про необхідність національного виховання. П. Куліш, Т. Шевченко, діячі «Руської трійці» порушили питання про необхідність навчання дітей рідною мовою. Значну увагу національно-патріотичному вихованню приділяли К. Ушинський, О. Духнович, В. Сухомлинський, Ю. Римаренко, В. Яремчук, В. Москалець, Б. Ступарик, Т. Дем'янюк, Р. Скульський.

Формування національної свідомості й самоосвідомості в школі відбувається через навчальні предмети. Особливу роль у вихованні національно зорієнтованої молоді відіграють дисципліни гуманітарного циклу. Думку про те, що урокам словесності належить важлива роль у формуванні нового українського менталітету висловлює Ю. Бондаренко [1].

Особливого значення у вихованні національно-свідомої молоді, за переконанням С. Єрмоленко, набуває вивчення української мови [3]. Справді, рідна мова дає людині можливість осягнути світ, самоствердитись як особистості, вона є однією з ознак національної приналежності, громадянства. Тому саме мова, слово є важливим засобом формування національної свідомості, виховання патріотизму. Найважливішим фактором виховання підрастаючого покоління І. Огієнко вважав виховання рідною мовою, яку сприймав як джерело національного духу, культури «...і коли ми мусимо любити свій народ, то тим самим мусимо любити і берегти й свою рідну мову, бо без мови народ не може існувати». [4, с. 115].

Уроки української мови мають велике значення у вихованні національної свідомості учнів. У новому Державному стандарті базової й повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) зазначено: «Основна мета навчання української мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови ...» [7, с. 2]

На переконання Ю. Бондаренка, патріотичне виховання на уроках словесності має здійснюватися на основі проблемного вивчення текстів [1].

Останнім часом з'явилися вагомі наукові розвідки, які пропонують як окремі прийоми, так і цілісну систему роботи з текстом на уроках української мови (Л. Варзацька, Т. Донченко, М. Девдера, Н. Лесняк, О. Мельничайко та В. Мельничайко,

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

М. Пентиліук, Г. Шелехова). Питання про національне виховання на уроках української мови засобами роботи над текстом розглядали не лише науковці, а й педагоги-практики, але, зважаючи на актуальність порушеного нами питання, вважаємо за доцільне подати власне бачення використання текстів на уроках української мови. Звідси й випливає мета даної статті – обґрунтувати доцільність використання текстів національного спрямування на уроках української мови та представити досвід застосування методів і прийомів роботи над текстом із метою формування національної свідомості, виховання.

Текст – це явище мовної та позамовної дійсності, він виконує різні функції: це і засіб комунікації, і спосіб збереження і передачі інформації, і продукт певної історичної доби, і форма існування культури, і відображення традицій і звичаїв народу, і, звичайно, носій виховного потенціалу. На жаль, у сучасній школі склалася така практика: на уроках мови діти засвоюють категорії здебільшого на окремих словах, ізольовано. Аналізують слово за фонетичним, морфемним складом, розбирають як частину мови або член речення, при цьому слово рідко пов'язують із його місцем і роллю в живому мовленні. Звідси, мабуть, бідність мовлення учнів та низька культура спілкування на фоні багатства і краси української мови, неякісне функціонування мови в інформаційному просторі, наявний комплекс меншовартості. А текст, над яким працюють на уроці української мови, дає можливість учням простежити активне життя слова, цілеспрямований вияв усіх його граматичних категорій. Таким чином, уроки мови, побудовані на текстовій основі, дають можливість учителю впливати на формування логічного мислення дітей, на вироблення вмінь і навичок правильно користуватися словом у різних мовленнєвих ситуаціях, чітко усвідомлюючи значення слова в тому чи іншому контексті, допомагають збагатити активний словник учнів, швидше практично оволодіти нормами української літературної мови, а також реалізують завдання соціокультурної змістової лінії програми «Українська мова» – «формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства загалом» [7].

Усебічний аналіз тексту дає змогу органічно перейти від розгляду його змісту, стилю, побудови до відбору мовних засобів і таким чином вивчати будь-який мовний матеріал на мовленнєвій основі. Важливо опрацювати мовні явища (фонетичні, лексичні, граматичні) на основі тексту, тобто в контексті мовлення, де добре видно, як взаємодіють мовні одиниці у процесі комунікації, яка їх роль у вираженні думки. Тому одним із критеріїв добору текстів є його наповненість дидактично значущими мовними одиницями відповідно до теми уроку. Таким чином, роботу над текстом можна використовувати при вивченні всіх розділів мовознавства.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Під час вивчення розділу «Синтаксис. Пунктуація» радимо використати текст про українські звичаї і традиції.

Символом України стала біла хата. Особливо урочистим було заселення нової хати. Її обсіпали зерном на багатство, маком – проти нечистої сили; проти злих сил вносили кропиву лопух освячену вербу. Входячи в нову оселю із хлібом-сіллю в руках, господар казав Дай же Нам, Боже, в добрий час у новий дім увійти, хліб-сіль унести! Бережи, Боже, цю хату від грому і грози, і поту, і великого клопоту! Так освячували нову хату (За В. Супруненьком).

Стаavimo завдання:

1. Виразно прочитати текст.
2. Визначити стиль тексту, тип мовлення.
3. Знайти в тексті синоніми. Виписати в зошит. Доповнити синонімічний ряд іншими словами.
4. Знайти й зачитати речення з однорідними членами речення, звертаннями, прямою мовою. Записати їх, розставляючи потрібні розділові знаки.

У ході роботи над цим висловлюванням учні вдосконалюють уміння виразно читати, правильно інтонувати речення, визначають тип і стиль мовлення. Вони не лише застосовують набуті раніше знання, уміння, а й поглиблюють свої знання про українську хату, обряди. Цей текстовий матеріал допомагає пізнати ментальність українського народу.

Під час вивчення розділу «Фонетика. Графіка. Орфографія. Орфоепія» потрібно добирати тексти, які ознайомлюватимуть учнів із культурними набутками рідного народу, сприятимуть формуванню національної свідомості. Радимо використати текст про відомих українців.

Батько й мати на панщині, то й доглядала за малим Тарасом старша сестра Катерина, яка й сама ще була дитиною. Хочеться їй самій ще з подругами погуляти, то посадить малого в ямку на вигоні, накаже не вилазити та й майне до гурту. Згада про малого тільки тоді, як із поля покажеться череда. Вітром летить до ямки, а воно сидить. Як побачить Катрю, з плачем викидає рученята. І картає себе Катря, що покинула дитину саму на вулиці. Ідуть вони за село виглядати маму й татка.

Минають роки... Ростає Тарас... Тільки зіп'явся на ноги, почалось дитяче бурлакування, бо батьки на панщині, брат десь пастушить, сестра нагороді... І мандрує дитина то на леваду, то до ставу, то за сад на могилу... (В. Степанченко)

Після виразного читання тексту учні виконують завдання.

1. Прочитати текст. Дібрати заголовок. Що він відображає – тему чи основну думку?
2. Виписати текст. Дібрати заголовки. Що він відображає – тему чи основну думку?
 - 1) слова, у яких кількість букв та звуків однакова;
 - 2) слова, у яких звуків більше ніж букв;
 - 3) слова, у яких звуків менше ніж букв.

У процесі опрацювання розділу «Словотвір» пропонуємо звертатися до скарбниці усної народної творчості. Робота над легендами й переказами викликає інтерес до живого слова народу, його історії. Пропонуємо учням прочитати текст «Легенда про барвінок» [8], виписати слова, що ілюструють усі

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

способи творення слів.

Величезні можливості для національно-патріотичного виховання має робота над художнім текстом під час вивчення розділу «Лексикологія. Фразеологія». Так, наприклад, до теми «Синоніми. Ознайомлення зі словником синонімів» (5 кл.) вибираємо тексти про Україну, пропонуємо вірш «Україні» Миколи Бакаї, поезію «Я все люблю...» Миколи Сингаївського,

Україні

*Горнись до тебе, Україно,
Як син до матері горнись
За тебе рідна і єдина,
Щодня я богові молюсь.
Щоби послав щасливу долю
Тобі – народу моему,
Щоб освятив жадану волю
Що дарував тепер йому
Очистимо усі джерела,
Дніпро-Славутич оживе,
І заспіваєм: «Ще не вмерла
Україна наша і не вмер!»
(Микола Бакаї)*

Я все люблю

*Я все люблю в своїм краю
Криницю звідки воду п'ю
Та повні гомону ліси,
Та дзвони срібної роси.
Я все люблю в своїм краю.
Ось під веселкою стою,
Ось дощ веселий напоїв
тужавий колос рідних нив.
Я все люблю в своїм краю:
Я все люблю в своїм краю:
Найбільше мамінку свою,
ласкаву, радісну, єдину...
Люблю як сонце, Батьківщину.
(М. Сингаївський)*

Стаavimo завдання:

1. Виразно прочитати вірші.
2. Знайти в текстах синонімічні вислови до слова Батьківщина. Виписати в зошит. Доповнити синонімічний ряд іншими словами.

Завдяки наведеним текстам предметом уваги дитини стане національне, рідне, що забезпечить формування в учня рис громадянина України.

Тексти патріотичного звучання, які формуватимуть національну гідність, слід добирати під час вивчення розділу «Морфологія». Пропоноване висловлювання – це один зі шляхів виховання поваги до минулого.

1. Прочитати текст, розкриваючи дужки. З'ясувати, що відбуває заголовок: тему чи основну думку тексту.
2. Визначити відмінки іменників, ужитих у тексті.

Іван Богун

Ім'я ушавленого (герой) визвольної війни 1648-1654 років, одного з найвидатніших козацьких полковників Івана (Богун) назавжди залишиться на скрижлялах нашої історії. Улюбленець свого (народ), ревноий захисник його інтересів, він останньої хвилини був непохитний у своїй відданості і помер як герой.

Після смерті (Максим Кривоніс) він став найближчим помічником (Богдан) Хмельницького, який покладався на нього у найскладніших військових ситуаціях.

Національний компонент освіти пропонуємо реалізовувати й під час добору текстів при вивченні розділу «Будова слова». Наприклад, на уроці школярі прочитали текст «Корінь життя» О. Паламарчука [8], визначили стиль і тип мовлення, стилістичний прийом, який використав автор, щоб донести основну думку тексту, а потім працюють у групах.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Завдання для 1-ї групи.

Випишіть з 1 абзацу всі слова, що мають нульове закінчення. (Честь, став, дубок, прийнявся).

Зробіть морфемний розбір дієслова з 14 абзацу. (За-мисл-и-в- -ся).

Завдання для 2-ї групи.

Випишіть з 5 абзацу слово, що має 2 суфікси. (Сел-ян-ськ-ого).

Випишіть з 6 абзацу всі слова, що мають нульове закінчення. (Дуб, піднявся, велетень, затулив, Максим, занедужав).

Тексти патріотичного звучання варто добирати й для розвитку зв'язного мовлення, зокрема, під час написання переказів. Наприклад, працюючи над докладним переказом тексту «Чому потрібно знати історію» В. Скуратівського [5], учні мають змогу усвідомити нерозривну єдність із попередніми поколіннями українського народу.

Підтримуючи ідею про принцип урахування регіонального мовного середовища, вважаємо за доцільне використовувати на уроках мови тексти регіонального значення. «Одним з найголовніших завдань учителя на уроках мови та літературного читання є формування в учнів поняття батьківщини», – пише М. Вишняк [3, с. 26]. Усвідомленню поняття «мала батьківщина» сприяє краєзнавчий матеріал. У процесі викладання української мови слід намагатися використати всі можливості, щоб ознайомити учнів із рідним краєм, його минулим та сучасним, відомими людьми, яких він дав Україні, намагатися не обминати творчість письменників-земляків. Наприклад, пропонуємо учням поезію М. Чернявського «Рідний край».

Прочитайте вірш. Назвіть вставні слова, речення. Визначте групи. Запишіть.

У всіх людей одна, мабуть, святиня.

Куди не глянь, де не спитай.

Рідніше, безумовно, їм своя пустиня,

Аніж земний в пустині рай.

Їм красить, безперечно, все їх рідний край.

Нема (ви знаєте) без кореня рослини,

А нас, людей, нема без Батьківщини.

Крім того, дидактичною одиницею уроку може слугувати не тільки текст, а й декілька тематично об'єднаних текстів. За цієї умови тексти утворюють своєрідний культурний простір.

Отже, навіть на невеликому художньому тексті можна організувати виконання учнями значної кількості навчальних дій, що не лише сприятиме виробленню відповідних умінь і навичок, засвоєнню теоретичного матеріалу, а й надаватиме широких можливостей для пізнання української історії, культури, традицій, тобто формуватиме національну гідність.

Таким чином, зазначене вище дає можливість стверджувати, що вивчення мовних явищ на основі тексту сприяє вихованню національної свідомості учнів на уроках української мови.

Література:

1. Бондаренко Ю. Урок літератури в системі національного виховання: / Ю. Бондаренко // Рідна школа. – 1998. – № 9. – С. 22-26.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

2. Вишняк М. Патріотичне виховання учнів за допомогою української мови та літератури / М. Вишняк // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 25-28.
3. Єрмоленко С. // Урок Української. – 2001. – № 11/12. – С. 9-10.
4. Митрополит Іларіон. Мої проповіді. – Вінніпег, 1973. – 156 с.
5. Слабошпицький М. Ф. З голосу нашої Клію: події і люди української історії – Київ: Фірма «Довіра», 1993.
6. Мамчур Ф. І. Цвів на полонині верес... – К.: Молодь, 1987. – 176 с.
7. Програма з української мови для 5 класу для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання // Дивослово. – 2013. – №4. – С. 2.
8. Урок з української мови в 10 класі на тему: «Морфеміка як учення про будову слова. Типи морфем». – Режим доступу: [nauch.com. u/astromoiya/3775/index.html](http://nauch.com.u/astromoiya/3775/index.html).

Ходій О. О. *

ІГРОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЛЕКСИЦІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлюється доцільність використання ігрових методів навчання лексиці на уроках англійської мови в навчальному процесі початкової школи.

У наш час усе більше розширюються зв'язки України із зарубіжними країнами й інтерес до вивчення англійської мови невідомо зростає. Тому, щоб підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, педагогу доречно грамотно підбирати методику її викладання. Особливо уважним при цьому має бути вчитель у початковій школі, оскільки мова тільки починає вивчатися, а індивідуальні особливості дитини потребують пильної уваги. На нашу думку, одним із найефективніших засобів розвитку інтересу до вивчення англійської мови, поряд з іншими методами і прийомами, які використовуються на уроках у початкових класах, є гра. Про навчальні можливості ігор відомо вже давно. І найбільше сучасних педагогів відзначають, що вони містять великі потенційні можливості. Так, В. О. Сухомлинський зазначав: «Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості» [2, с. 4].

У грі проявляються особливо повно й часом зненацька здатності людини, і особливо дитини. Чим цікавіші ігрові дії, котрі вчитель використовує на уроках, тим ефективніше учні запам'ятовують, узагальнюють та систематизують отримані знання. У початковій школі важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, умотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного

* © **Ходій О. О.**